

SABAHATTİN ALİ

Değirmen

6. BASKI

♥ can
modern

SABAHATTİN ALİ
DEĞİRMEN

Can Modern

Değirmen, Sabahattin Ali

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Remzi Kitaphanesi, 1935

Can Yayınları'nda 1. basım: 2019

6. basım: Şubat 2023, İstanbul

Bu kitabın 6. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editör: Şirin Etik

Düzeltili: Burçak Başpınar

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-2207-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

SABAHATTİN ALİ
DEĞİRMEN

ÖYKÜ

♥can

SABAHATTİN ALİ, 1907'de Gümölcine'nin Eğridere (bugün Ardino, Bulgaristan) kasabasında doğdu. Çocukluk yılları ve eğitim hayatı savaş şartlarında geçti. 1926'da İstanbul Öğretmen Okulu'ndan mezun olan Ali, Yozgat'ta bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla Almanya'ya gitti. 1928-1930 yıllarında Potsdam'da yaşadı. Türkiye'ye döndükten sonra okullarda Almanca dersleri verdi; Türk Dil Kurumu'nda ve Tercüme Odası'nda çalıştı, Kleist ve Hebbel gibi yazarlardan çeviriler yaptı. 1926'dan sonra dönemin çeşitli dergilerine yazdı, *Değirmen* (1935), *Kağrı* (1936), *Ses* (1937), *Yeni Dünya* (1943) ve *Sırça Köşk* (1947) adlı öykü kitaplarıyla çağdaş Türk öykücülüğünün seyrini değiştiren yazarlardan oldu. Modern ve sade üslubunu romanlarına da taşıyan yazar, *Kuyucaklı Yusuf*'ta (1937) taşra insanını ve *İçimizdeki Şeytan*'da (1940) dönemin aydınlarının dünyasını çarpıcı bir dille anlattı. Yıllara yayılan bir aşkı anlattığı son romanı *Kürk Mantolu Madonna* (1943) başyapıtı oldu. 1940'larda *Markopaşa* adlı mizah dergisini çıkardı; siyasi düşünceleri sebebiyle hapse girdi. 1948'de Avrupa'ya kaçmak istedi fakat anlaştığı kaçakçı tarafından Bulgaristan sınırında öldürüldü. Ali'nin pek çok şiiri bestelendi; öyküleri, romanları sahneye ve filmlere uyarlandı.

Sabahattin Ali'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

İçimizdeki Şeytan, 2019

Kağrı, 2019

Kuyucaklı Yusuf, 2019

Kürk Mantolu Madonna, 2019

Ses, 2019

Sırça Köşk, 2019

Yeni Dünya, 2019

Yayıncının Notu

Bu kitabın hazırlığında, ilk baskı metnini esas aldık. Yazarın üslubuna ve kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Bugün kullanılmayan veya nadir kullanılan Farsça ve Arapça kelimeler için kitabın sonuna bir sözlük ekledik. Yabancı kelimeleri ve özel isimleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Döneme dair gerekli bilgileri ve terimleri sayfa sonlarına dipnot düştük.

İçindekiler

BİRİNCİ KISIM

Değirmen.....	13
Kurtarılamayan Şaheser.....	27
Kırlangıçlar.....	43
Viyolonsel.....	49
Birdenbire Sönen Kandilin Hikâyesi.....	59

İKİNCİ KISIM

Bir Delikanlının Hikâyesi.....	75
Bir Gemici Hikâyesi.....	87
Bir Orman Hikâyesi.....	95
Kazlar.....	103
Bir Fırar.....	109
Kanal.....	113
Candarma Bekir.....	119
Sarhoş.....	125

ÜÇÜNCÜ KISIM

Bir Cinayetin Sebebi.....	131
Bir Siyah Fanila İçin.....	139
Komik-i Şehir.....	147

Birinci Kısım

DEĞİRMEN

Hiç sen bir su değirmeninin içini dolaştın mı adaşım?..

Görülecek şeydir o... Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacık pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı... Sonra bir sürü çarklar, kocaman taşlar, miller, sıçraya sıçraya dönen tozlu kayışlar... Ve bir köşede birbiri üstüne yığılmış buğday, mısır, çavdar, her çeşitten ekin çuvalı. Karşıda beyaz torbalara doldurulmuş unlar...

Taşların yanında, duman halinde, sıcak ve ince zereleler uçuşur. Halbuki döşemedeki küçük kapağı kaldırıncaya aşağıdan doğru sis halinde soğuk su damlaları insanın yüzüne yayılır...

Ya o seslere ne dersin adaşım, her köşeden ayrı ayrı makamlarda çıkıp da kulağa hep birlikte kocaman bir dalga halinde dolan seslere?.. Yukarıdaki tahta oluktan inen sular, kavak ağaçlarında esen kış rüzgârı gibi uğuldar, taşların kâh yükselen kâh alçalan ağlamaklı sesleri kayışların tokat gibi şaklayışına karışır... Ve mütemadiyen dönen tahtadan çarklar gıcırda, gıcırda...

Ben çok eskiden böyle bir değirmen görmüştüm adaşım, ama bir daha görmek istemem.

* * *

Sen aşkın ne olduğunu bilir misin adaşım, sen hiç sevdin mi?..

Çoook desene! Sevgilin güzel miydi bari? Belki de seni seviyordu... Ve onu herhalde çok kucakladın... Geceleri buluşur ve öperdin değil mi? Bir kadını öpmek hoş şeydir, hele adam genç olursa...

Yahut sevgilin seni sevmiyordu... O zaman ne yaptın? Geceleri ağladın mı?.. Ona sararmış yüzünü göstermek için geçeceği yolda bekledin, ona uzun ve acındırıcı mektuplar yazdın değil mi?..

Fakat herhalde ikinci bir aşka atlamak senin için o kadar güç olmamıştır. İnsan evvela kendi kendisinden utanır gibi olur ama, bilir misin, bizim en büyük maharetimiz nefsimizden beraat kararı almaktır. Vicdan azabı dedikleri şey, ancak bir hafta sürer. Ondan sonra en aşâğılık katil bile yaptığı iş için kâfi mazeretler tedarik etmiştir.

Ha, sonra bir üçüncü, bir dördüncüyü sevdin ve bu böyle gidiyor.

Peki ama bu sevmek midir be adaşım, bir kadını öpmek, onu istemek sevmek midir?..

Çırçıplak soyunarak şehrin sokaklarında koşabiliyor musun?..

Bir bıçak alarak kolundaki ve bacağındaki adalelere saplamak ve böylece bir nehre atılarak yüzmek elinden geliyor mu?

Bir şehrin adamlarını öldürmek cesareti sende var mı? Bir minareye çıkararak bütün dünyaya işittirecek kadar kuvvetle bağırabilir misin?

Aşk sana bunları yaptırabilir mi? İşte o zaman sana seviyorsun derim...

Sen sevgiline ne verebilirsin sanki? Kalbini mi? Pekâlâ, ikincisine? Gene mi o? Üçüncü ve dördüncüye de mi o?.. Atma be adaşım, kaç tane kalbin var senin?..

Hem biliyor musun, bu aptalca bir laftır: Kalbin olduğu yerde duruyor ve sen onu filana veya falana veriyorsun... Göğsünü yararak o eti oradan çıkarır ve sevgilinin önüne atarsan o zaman kalbini vermiş olursun...

Siz sevemezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdit edenler.. Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz... Bizler: Batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingeneler.

Dinle adaşım, sana bir Çingene'nin aşkını anlatayım...

* * *

Bir gün –karların erimeye başladığı mevsimdeydi– bütün çergi,¹ –otuza yakın kadın, erkek ve çocuk; dört beygir ve iki defa o kadar da eşek– Edremit tarafına doğru göçüyorduk.

Can sıkın ve bize hiç uymayan bir kıştan sonra ısıtıcı güneş ve yeni belirmeye başlayan yeşillikler hepimize tuhaf bir oynaklık vermişti. Sırtlarında beyaz ve kısa bir gömlekten başka bir şeyleri olmayan küçük çocuklar hiç durmadan koşuyorlar, bağıyorlar ve şose yolunun kenarındaki hendeklerde yuvarlanıyorlardı.

Delikanlılar keman ve klarnet çalarak yürüyorlar, genç kızlar parlak sesleriyle su gibi türküler söylüyorlardı.

Ben de etrafı gözden geçirerek bir köy, bir çiftlik, yanında kalabileceğimiz bir yer araştırıyordum.

İkinciye doğru siyah zeytin ağaçlarının arasında yükselen açık renkli çınar ve kavaklar gözüme ilişti. Burası küçük bir değirmendi. Suyu bol bir çay küçük söğüt ağaç-

1. Çadır halkı, göçebe. (Y.N.)

larının arasından geçtikten sonra dar ve taş bir mecraya giriyor, oradan da dört tane tahta oluğa taksim oluyordu.

İhtiyar çınarlar çukura gömülen eski değirmenin siyah kiremitli çatısını örtüyorlar ve ön tarafındaki geniş meydanı gölgeliyorlardı.

Ağaçların hışırtısını bastıran bir gürültüyle değirmenin altından fıkırdayıp çıkan köpüklü sular iki sıra taze kavağın ortasından geçip ilerideki sazlıkta kayboluyordu.

Burada çergilemek¹ hiç de fena değildi. Yüklü eşeklerle sık sık gelip giden köylülerden, değirmenin işlek olduğu anlaşılıyordu. Ve bir kurşun atımı ötede beyaz minaresiyle bir köy görünüyordu.

Daha çadırları kurmadan Atmaca klarnetini alarak kanatlarının biri açık duran kocaman kapıya yanaştı, çalmaya başladı.

İçeride sesi duyan köylüler, oraya birikerek dinliyorlardı. Değirmenci de bunların arasındaydı, beyaz sakalını karıştırarak lakayt gözlerle bakıyordu.

Bilir misin adaşım, bu köylüler tavuk ve oğlak çaldığımızı söyleyerek bizden şikâyet ettikleri halde bizi gene severler.

Aralarında bir kileye² yakın buğday toplayarak Atmaca'ya verdiler. Ve değirmenci buna iki çömlek de yoğurt ilave etti.

Biz bu güzel kabulden cesaret alarak biraz ötedeki zeytin ağaçlarının arasında çadırlarımızı kurduk.

* * *

1. Çadır kurmak, konaklamak. (Y.N.)

2. Tahıl türüne, kullanıldığı yere ve zamana göre ağırlığı değişen ölçek. (Y.N.)

İşler iyi gidiyordu. Kadınlar taze söğütlerden yaptıkları sepetleri yakın köylerde satmakta güçlük çekmiyorlardı. Çalgıcılarımız yarım gün uzaktaki köylerden bile düğüne çağrılıyorlardı.

Atmaca tabii en baştaydı...

Sen bu Atmaca gibisine daha rastlamamışsındır.

Bir kere heybetli delikanlıydı: yağız derisi, yüzüne delice dökülen simsiyah saçları ve koyu gözleri...

Sonra burnu... Uzun, sivri, ucu biraz aşağı kıvrık burnu...

Bunun için biz ona Atmaca derdik...

Başı, geniş omuzlarının üstünde bir Arap atıninki gibi dik dururdu ve bir Arap atı ondan daha çevik değildi...

Bütün çergilerde onun cesareti, onun güzelliği, onun çalgısı söylenirdi.

Başka Çingeneler gibi çalmazdı o, adaşım: Bir kere nota bilirdi. Şehir mektebini okumuş, bitirmişti; sonra içliydi... Sanırdın ki klarneti çalarken havayı ciğerlerinden değil, doğrudan doğruya yüreğinden veriyor.

Geceleri tek başına bir ağacın dibine çekilirdi. Biz de çadırların önüne çıkıp yüzükoyun yatar, çenemizi toprağa dayayarak onu dinlerdik...

Hiçbir sevgilisi yoktu. Ne geçtiğimiz Türkmen köylerindeki al yanaklı güzeller ne de ince dudaklı Çingene kızları onun bakışlarını bir andan fazla üzerlerinde alıko-yabilirdi...

Halbuki çalgı çalarken büyük gözlerde –oradaki kıvılcımları söndürmek ister gibi– bir nem belirmediğini, esmer yanaklarında –bir ateşe rast gelmiş gibi derhal kuru-yan– birkaç ufak damlacığın yuvarlanmak istediğini hep görmüştük.

Çok konuşmaz, konuştuğu zaman da içindekilerden bize bir şey sezdirmezdi. Neler hisseder, neler düşünürdü? Onu bu dünyaya bağlayan şey neydi? Hiçbirimiz

bilmezdik. Acaba birisini sevdiği için mi, yoksa hiç kimseyi sevemediği için mi bu kadar yanık, bu kadar derinden çalılıyordu?..

Ara sıra uzun müddet kaybolur, başka çergilerde do-laştığı, şehirlere inip büyük beylerin meclisine girdiği söy-lenirdi.

Kasabadaki efendiler ona akran muamelesi ederler-di, fakat o davarlardan bizimle beraber koyun uğrular, düğünlerde bizimle beraber çalgı çalardı.

* * *

Hemen her akşam değirmenin önündeki meydan-lıkta toplanıp ahenk yapıyorduk. Şimdilik bir şey anafor-lamadığımız¹ için değirmenci de memnundu. Kızıyla beraber büyük çınarın altına bir hasır atıyor, bağdaş ku-rup oturarak bizi dinliyordu.

Değirmencinin kızı tam bir köy güzeliydi.

Yuvarlak bir yüzü, kalın dudakları, kalçalarına kadar uzanan ince örgülü saçları vardı.

Ama yüzü hep soluktu. Etrafındaki şeylere, kendi-siyle alışverişi yokmuş gibi, dümdüz bir bakışı ve dudak-larının kenarından dökülüyormuş gibi, isteksiz bir gülü-şü vardı.

Bu kızcağız sakattı adaşım, küçükken sağ kolunu değirmenin çarklarından birine kaptırmıştı.

Şimdi onun yerinde şalvarının beline iştirilen boş bir yen sallanıyordu.

Ve bu onu insanlardan ayırıyordu.

Düşünebilir misin, güzel bir kızın bir kolu olmazsa bu ne demektir? Derenin üst başında çıpıl çıpıl yıkanan

1. Bir şeyi zahmetsizce bedavadan elde etmek, aşırılmak. (Y.N.)

genç kızlara karışamıyordu. Vücudunu ve ondaki ayıbı her zaman örtmeye mecburdu...

Geceleri birbirlerinin evinde toplanıp cümbüş yapan kızlarla da birleşemezdi, çünkü ne tef çalmak ne de parmaklarının arasına tahta kaşıklar alarak oynamak elinden gelirdi...

Belli ki onun bütün çocukluğu bitmez tükenmez bir hasretle geçmiş; belli ki zeytin dallarına sincap gibi tırmanan, birbiriyle alt alta, üst üste güleşen,¹ değirmenin önünde erkek çocuklarla su fıskırtmaca oynayan akranlarına bir duvara yaslanarak istek dolu gözlerle bakmıştı.

Şimdi bütün bunlara alışmış görünüyordu. Başka insanların yaptığı birçok şeyleri yapmak hakkının kendisinde olmadığını biliyor ve hiçbir şey istemiyordu.

Değirmenin kapısı yanındaki taş sedirde saatlerce oturup meydanda eşelenen tavuklara, yahut kocaman çınarın kıpırdayan yapraklarına yarı yumuk gözlerle bir bakışı vardı ki, adamı ağlamaklı ederdi.

Geceleri babasıyla beraber gelir, onun yanında diz çöküp oturarak bize bakardı...

Sözü kısa keselim adaşım, bizim mağrur ve insafsız Atmaca'mız, değirmencinin bu sakat kızına vuruldu.

Tavuslara, sülünlere bakmaya tenezzül etmeyen yabani kuş, kanadı kırık bir çulluğun, şikâarı oldu.

Eyvah bana ki meselenin çok geç farkına vardım. Ben anladığım zaman alev saçağa sarmıştı bile... Yoksa çoktan çergiyi toplar, başka yere göçerdim.

Atmaca hiç kimseyle konuşmuyor, düğünlere gitmiyor, zeytinlerin altında tek başına çalışıyordu. Ama geceleri çınarın altında adamakıllı coşar, gözlerini kıza diker, üfler, üflerdi...

1. Güreşmek. (Y.N.)

Siz sevemezsiniz adaşım, siz şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdit edenler... Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz... Bizler: Batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingeneler.

Sabahattin Ali öykülerinde kendi dönemi içinde zamansız olanı buluyor, yerel olandan evrensele ulaşıyor. Habercilikle masalcılığı, anıyla efsaneyi, bir gözlemcinin tarafsızlığıyla kıssadan hisseler anlatan bir çınar altı meddahının dilini birbirine harmanlıyor.

